

ТЕНДЕНЦИИ В СПЕЦИАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ НА ДЕЦАТА С УВРЕДЕН СЛУХ В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ

Неда Балканска

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията представя нуждата от подобрения на специалното образование за слухово увредените деца. Посочени са и трудностите на тези деца при обучение, което не отговаря ефективно на образователните им нужди.

Keywords: hearing impairment, special education, hearing loss, children with hearing disabilities

Кардиналните изменения в образователната система през последните години налагат съществени изменения и по отношение на образованието на слухово увредените деца. Формирането на перспективна система за образование предполага преразглеждане не само на структурата, методологията, технологията на процеса на обучение, но и на целите на образованието и неговите стратегии. Новите условия, свързани с кохлеарната имплантация, интегрираното обучение и интеграцията в цялост поставят нови изисквания пред специалното училище. Следва да се отбележи, че до голяма степен нашите *специални училища* откликват на промените и *са отворени за реформи*.

В никакъв случай реформата не трябва да се смесва с ликвидация или трансформация. Специалното училище следва да *запази своя статут*, а не да се ликвидира или трансформира в дневен, консултативен център за деца с комбинирани или тежки нарушения. Специалното обучение на слухово увредените деца се отличава с *вековни традиции*, създадени от многобройни изтъкнати професионалисти от цял свят, чийто опит намира последователи в почти всички страни по света. В допълнение към това следва да се изтъкне, че *тоталната интеграция* със закриване на специалните училища *се практикува едва в няколко страни в света, част от които са на прага на възстановяването на системата на специалното образование*. Този факт сам по себе си доказва, че ако специалното училище не предлага адекватни условия за обучение и развитие на децата с увреден слух, то отдавна щеше да загуби своя статут.

При определянето насоките на развитие на образованието на децата с увреден слух е необходимо преодоляването на някои *противоречия*, които са

характерни не само за обучението на слухово увредените деца. От тях най-съществените са следните (Зыкова, Зыкова, 2002):

Противоречия между близките и далечните цели, дългосрочните и краткосрочните перспективи

В областта на образованието невинаги може бързо да се реагира в отговор на новостите в обществото, тъй като радикалните промени могат да нанесат редица щети на цялата система. Изисква се време за *приложение на новия подход в експериментални класове и учебни заведения*, за да се установи дали той дава положителен резултат и в каква степен. За жалост, у нас се наблюдава тъкмо противоположната тенденция – курсът се променя драстично, без предварително да бъде проверен експериментално в практиката. Ярък пример за това е *въвеждането на общообразователните програми в специалните училища* за деца с увреден слух под благовидния предлог – осигуряване на цензово образование, „равен старт“ на тези деца с чуващите пред прага на висшите учебни заведения. Не се прояви необходимото за такива случаи внимание дали тази програма е по силите на слухово увредените деца и най-същественото – дали тя е най-подходящата за тях. Резултатът, на който сме свидетели, е, че *децата в специалното училище срещат огромни затруднения* и не са в състояние да овладеят знанията и уменията, които се изискват от тях. Този факт не е изненадващ, като се има предвид за кого е предназначена програмата *в общообразователното училище*. Нейният адресат са деца, които постъпват в учебното заведение напълно овладели словесната реч на практическо ниво, формирали широк кръг от житейски понятия и познавателен опит. На базата на това те са *готови да пристъпят към по-сложни задачи* – ограмотяване, формиране на научни понятия, развитие на словесно-логическото мислене. Това, за съжаление, не може да се отнесе към *децата с увреден слух*, някои от които *постъпват в специалното училище без реални речеви умения и имат ниско равнище на познавателно развитие*. Напълно логично е да не бъдат в състояние да покрият изискванията, които се предявяват към тях по отношение на учебното съдържание. По този начин, вместо програмата да се адаптира спрямо особеностите на децата, се прави опит децата да се адаптират към програмата, което е напълно погрешно. Сега, години по-късно, възниква нов проблем, произтичащ от предходния – *въвеждането на матури* при завършването на средното образование се оказва *непреодолима бариера пред слухово увредените зрелостници*. Въпросът е защо се стига дотук, ако решението за общообразователните програми е правилно, ако е ефективно, то учениците с увреден слух не би следвало да срещат подобни трудности при проверката на своите знания, натрупани през годините обучение.

Противоречие между бурния ръст на обема от нови знания, темпото на обучение и сроковете за овладяването на учебния материал

Попълването на програмата с нови сведения и знания, постъпващи от различни научни клонове, и едновременно с това борбата с претоварването на децата са невъзможни. Не е тайна, че *с всяка изминала година обемът на учебния материал се увеличава и усложнява, а времето за неговото затвърждаване не е достатъчно понякога и за чуващите деца*, а с още по-голяма сила това важи за слухово увредените ученици. Ако на чуващите деца са им необходими 4 учебни часа, за да усвоят определен материал, то на учениците с увреден слух ще са им нужни доста повече. Липсата на адаптиране на обучението към потребностите на децата води до рязко снижаване на качеството на това обучение и до отсъствие на ефективни резултати. Оттук произтича порочният феномен *обучението* да се превръща в *самоцел*, т.е. на децата се предлага определено съдържание не за да бъде усвоено от тях, а за да може формално да се покрият темите, заложиени в учебната програма. Преодоляването на този проблем може да се потърси в реализирането на идеите за развиващо обучение, т.е. в училище децата трябва да се учат да мислят. За целта учебното съдържание следва да се дозираща и прецизира в съответствие с възможностите и потребностите на конкретните деца и едновременно с това да им се осигури достатъчно време за неговото усвояване.

Противоречие между традициите и съвременните тенденции

Съвременните пътища на образователно и корекционно въздействие в новите условия на обучение следва да се определят, без да се отричат научната и методическата база, положителният практически опит, натрупан през годините.

Понастоящем учебните заведения за деца с увреден слух губят приетия по-рано унифициран характер. Доскоро глухите деца получаваха своята общообразователна подготовка в специалното училище, където педагогическият процес изпълнява образователни, възпитателни, развиващи и корекционни функции. Едновременно с това се предлагат технически средства, които подпомагат работата с децата. През последните години се появяват *нови форми на обучение*: интегрирано обучение в общообразователните заведения, различни центрове. *Ново предизвикателство* представляват *децата с кохлеарна имплантация*, които изискват специално внимание. *Тези нови форми отразяват тенденциите* в развитието на съвременното общество. *Иновационните подходи* са характерни не само за формите, но и за *съдържанието и методите на обучение на глухите деца* (орален метод, билингвизъм, тотална комуникация и т.н.). Активно приложение в процеса на обучение на децата с увреден слух в световен мащаб намират компютърните технологии, които се разглеждат като средство за обучение и подпомагане на рехабилитационния процес.

Традиционната образователна система за слухово увредените деца не е затворена за нововъведения, които обогатяват, развиват системата, правят я по-гъвкава и ефективна. Но това не може да се осъществи, ако всяка нова промяна се гради върху руините от миналия опит. В нашата страна специалното образование на деца с увреден слух има дълголетна история (повече от един век), а в световен план тя е многовековна. Плод на този сериозен и задълбочен труд на редица специалисти са методики, разработени конкретно за потребностите на глухите деца, максимално съобразени с техните особености. Те се реализират посредством алтернативни средства, които играят подпомагаща роля при овладяването на словесната реч (като дактилната и жестовата реч). Специалната методика е подкрепена с необходимите за целта учебници и помагала, които се нуждаят от периодично обновяване с цел усъвършенстване на обучителния процес. Със съжаление следва да се отбележи, че в настоящия момент тази методика е напълно отхвърлена от практиката, като отделни нейни елементи се появяват на определени етапи от обучението, но без да бъдат логически обвързани с предходните и следващите му етапи. Елементарен пример за това е, че в предучилищна и училищна възраст действаща е програмата за масовите детски градини и училища. Съвсем ненадейно в тази верига в подготвителен клас, който е задължителен за всички деца, обучението на учениците се реализира на основата на специалната програма. Същото е положението с алтернативните средства – дактилната и жестовата реч. Дактилната реч е напълно игнорирана в предучилищна и училищна възраст, но тя е основно средство за обучение в подготвителен клас. В същото време статутът на жестовата реч в процеса на обучение е неустановен. Мненията варират в двете крайности – от пълно отричане до безрезервното ѝ приемане. Този пример е едно от най-ярките доказателства за конфронтацията между традиционните и новите аспекти в специалното обучение, като реализацията в практиката на този конфликт води до създаването на порочен феномен, който не почива на никакви научни и методически основи и силно снижава качеството на обучение и резултата от него.

По подобен начин стои въпросът за интеграцията на слухово увредените деца. Във връзка с това родителите са тези, които избират образователната среда за своите деца. Това положение говори за безотговорно отношение от страна специалистите. С други думи, цялата отговорност от вземането на това важно решение се прехвърля на родителите, които, съвсем разбираемо, го вземат под въздействието на силната емоционална обвързаност и на желанието детето по нищо да не се отличава от останалите деца. Но родителят не е в състояние да прецени дали това ще бъде най-подходящата образователна среда за неговото дете. Това съвсем не означава, че семейството не трябва да участва в този избор. Напротив, родителите са хората, които в крайна сметка ще вземат решение, но това трябва да стане след консултации със специалисти, чието мнение се формира на базата на професионално изследване на детето.

Най-добрият вариант е формите на обучение и рехабилитация на слухово увредените деца да намерят своето място в единната система за образование, реализирана и чрез специалните учебни заведения, предлагаща вариативност в процеса на обучение, съчетана с най-положителните страни от натрупания през годините професионален опит.

Друг проблем, свързан със специалното образование, е обучението и рехабилитацията на децата с множество нарушения. В това отношение следва да се усъвършенстват формите и методите на работа с тези деца, като разнообразните планове и програми могат да се характеризират със специални образователни стандарти.

Противоречия между опитите за стандартизиране на изискванията към подготовката на учениците и индивидуалните особености на децата с увреден слух

В настоящите условия се наблюдава следният парадокс: колкото повече нарастват видовете форми на работа, толкова повече се унифицира тяхното съдържание. С други думи, налице са специални класове в масовото училище, слухово увредени ученици в масови класове, класове в специалното училище и т.н., и всички те се обучават по една и съща програма – общообразователната. Това води до пълното игнориране на диференцирания подход в обучението на децата с увреден слух. *Слухово увредените деца са обширна група, чиито представители се характеризират с различни особености, а оттам произтичат и различни потребности.* Не бива да се поставя знак на равенство в това отношение само на базата на общото нарушение. Така, ако за едно дете масовата програма е удачен вариант, то за друго тя не е ефективна и това налага наличието на алтернативи в обучението според конкретните специфики на децата. *Оптималният вариант е функционирането в практиката на разнообразни програми, които до откликват на потребностите на децата.* Много важна *предпоставка за реализирането на индивидуалния подход е броят на децата в една паралелка.* Напълно необосновано в последните години бе завишен минимумът деца за формирането на паралелка в специалното училище. По-малката бройка ученици гарантира по-качествена работа с всеки един от тях в рамките на часа и извънкласната дейност.

Противоречие между големия професионален и обществен интерес към образованието на слухово увредените деца и липсата на готовност от страна на обществото да приеме зрелостниците с увреден слух като конкурентоспособни кандидати за работни места

Определено има какво да се направи още по отношение на професионалната подготовка на учениците. Налице са сфери на дейности, в условията на

които слухово увредените личности могат пълноценно да се реализират. За целта е необходимо повишаване на нивото на професионално обучение, както и популяризирането му сред широката общественост и стимулирането на работодателите към наемането на подобни кадри.

Особено важен в съвременните условия е въпросът за *интегрираното обучение* на децата с увреден слух *като един от пътищата за тяхното интегриране в обществото на чуващите*. В този процес основните *етапи* са: *вземане на решението* за интегрирано обучение, *избор на форма* за интегрирано обучение, *изготвяне на индивидуален план* за работа с конкретното дете (Sanders, 1993). В рамките на всеки един от изброените етапи водеща роля имат слухово-речевите рехабилитатори/учители.

Преди да бъде взето решение детето с увреден слух да се включи в общообразователното учебно заведение, абсолютно наложително е *провеждането на пълно и задълбочено изследване*. Важно е да се отбележи, че изследването трябва да е насочено към регистриране на възможностите и постиженията на детето, а не към ограниченията, свързани с нарушението. Основната цел е да се определи дали масовото училище би било най-подходящата среда за демонстрираните възможности и постижения от детето. *Родителите* представляват *важно звено в екипа*. Тъй като те са хората, които ще вземат крайното решение, имат правото да бъдат запознати със съдържанието на изследването още преди неговото начало. За целта е желателно екипът да подготви писмено информация за неговия ход. В заключението на проведеното изследване ще се предложи образователната среда, която е най-подходяща за конкретното, дете и формата на интегриране. Ако родителите не са съгласни с оценката, намират я за неадекватна, следва да имат правото да изискат повторно изследване с друг екип специалисти. Особено *притеснение за родителите* представлява *изследването на равнището на интелектуалното развитие на детето*. Тези страхове са оправдани, защото слуховото нарушение и влиянието му върху езиковото развитие и комуникацията често може да доведе до по-слабо справяне на детето със стандартизираните тестове. *Друга причина за притеснение* на родителите е липсата на увереност *дали психологът*, който провежда тестването, *има необходимия опит със слухово увредени деца*, за да може обективно да оцени техните резултати. В подкрепа на този факт служи *изследване, проведено в 48 щата на Америка*, което обхваща 172 психолози, работещи с деца с увреден слух (Levine, 1974). Резултатите свидетелстват, че *83% от психолозите нямат специална подготовка за работа със слухово увредени деца*, а в същото време ги изследват. Това може да доведе до огромни грешки при поставянето на диагнозата и сериозни последици за детето, родителите и педагогическия състав (Sullivan, Vernon, 1979). Със съжаление следва да се отбележи, че *у нас* предполагаемият процент би бил по-висок, а и до момента подобни изследвания на постъпващите деца с увреден слух в масовото училище не се провеждат. В един бъдещ момент, когато този недостатък бъде коригиран, *слухово-речевият рехабилитатор* ще играе важна роля във връзка

с по-адекватното *оценяване на детето*. *Неговата функция* ще се изразява в предоставяне на информация на психолога относно комуникативните способности на изследваното дете, равнището на езиковото развитие, възможностите за използване на остатъчния слух, зрителното възприятие и т. н. Необходимо е да се изтъкне кой начин на комуникация е най-използван от детето, както и до каква степен личният слухов апарат допринася за оптимизиране на комуникативните му способности.

Когато *изследването* приключи и родителите са консултирани, се преминава към *решението за вида учебно заведение*, което е тясно свързано със следващия етап – избор на форма на обучение. Важно е да се отбележи, че не съществува среда, която принципно да е по-подходяща от друга. Критерият, по който това се определя, е степента на съвместимост между конкретното дете и средата на обучение, т.е. тя трябва да бъде минимално рестриктивна за него. *Идеалната среда за детето трябва да отговаря на следните условия:*

1. Да осигурява допълнителна помощ, необходима за конкретното дете.
2. Да не поставя ограничения пред процеса на обучение на детето и неговото социално развитие.
3. Да стимулира самочувствието и увереността в собствените му възможности.

За да се постигне подобна среда за всяко дете с увреден слух, е необходимо създаването на разнообразни условия, както в специалното, така и в общообразователното училище. За целта може да се приложи следният модел.

– *Изцяло специално обучение, реализирано в условията на специалното училище и от специалисти в областта на слухово-речевата рехабилитация*. Характеризира се с *малки класове* (между 6 – 12 ученици), специална програма за обучение, рехабилитация на слуха и речта, техническа и материална база, съобразена с потребностите на децата и професионалната им подготовка. Тази форма предлага възможности за *временно интегриране на всички деца и частично – за определени ученици*. Децата, които се насочват към частично интегриране, прекарват всеки ден определена част от времето си в масовото училище. За целта те следва да се справят без никакви затруднения по основните дисциплини. За тези, които имат определени трудности с основните учебни предмети, е препоръчително включването им в часове като: физическа подготовка, рисуване, труд и техника и т.н., при което словесната информация относно извършваната дейност може да бъде онагледена. Въпреки основния недостатък за някои деца – напускането на дома и живота в училищния пансион – специалното училище осигурява за много от тях възможности за пълноценно обучение, без което тези деца биха попаднали в изолация в обществото на чуващите. *За някои деца специалното училище представлява единствената образователна среда*, която предлага условия за ефективното им обучение и социално развитие в рамките на техния максимум.

– Изцяло специално обучение от специалисти – слухово-речеви *рехабилитатори, под формата на специални класове в общообразователното училище*. Обучението се осъществява по *специална програма*, в рамките на *малки паралелки* (от 6 до 12 ученици), с ежедневна рехабилитация на слуха и речта и възможности за *временно или частично интегриране в масовите класове*.

– *Специални класове в масовото училище със специален учител, които се обучават по общообразователна програма*. Необходимо е осигуряване на ежедневна рехабилитация, аудио-визуални средства и *форми на частично интегриране в класовете на чуващите*. *Предимството* на тези класове е, че децата не се разделят от семействата си, за да се обучават в специално училище в друг град с пансион, също така запазват контактите си със средата (съседи, приятели, роднини и познати), в която са израсли. Едновременно с това те осъществяват определени контакти с чуващите деца в училището. Практиката показва, че тази форма на интегрирано обучение не се оказва особено ефективна по отношение на взаимодействията между слухово увредените и чуващите ученици. Обикновено компанията на децата с увреден слух от класа е напълно достатъчна за детето, а от друга страна, чуващите деца от другите класове не са особено инициативни по отношение на общуването с учениците от специалния клас. За сметка на това при тази форма на обучение децата с увреден слух запазват своя вътрешен комфорт, чувстват се спокойни и уверени в себе си, създават пълноценни приятелски взаимоотношения със съучениците си.

– *Индивидуално включване на слухово увредени деца в масови класове при наличието на ресурсен учител*. Децата се обучават по *общообразователната програма* с ежедневни срещи със ресурсен учител (специален учител на слухово увредени деца) и при нужда се провежда рехабилитация на слуха и речта. Срещите е желателно да са с времетраене минимум един час на ден – индивидуално или в група, но не повече от 5 деца. Отново е необходимо осигуряване на децата и учителите с технически средства (аудио-визуални).

– *Индивидуално включване на деца с увреден слух в класове на чуващи, обучавани по масова програма*. За децата се осигурява в определено време ресурсен учител (общ профил, т.е. който не е специалист в областта на слухово-речевата рехабилитация), който осигурява *индивидуална помощ или в група от 2 – 3 деца*. За децата, за които е необходимо, се предвижда рехабилитация. Задължително условие е наличието на звукоусилващи и визуални технически средства.

Норткот (1973) определя четири основни характеристики, които са показателни дали интегрираното обучение е най-подходящата форма за съответното дете:

1. Активно използване на остатъчния слух и личния слухов апарат или кохлеарния имплант.

2. Демонстриране на социални, академични, когнитивни и комуникативни (слухови и словесни) способности, близки до равнището на чуващите му съученици.

3. Разбираема реч и способност за обменяне на информация с чуващите посредством писмената и устната реч.

4. Нарастваща увереност в собствените възможности и независимост в учебната и извънкласната дейност.

Ако тези условия не са налице, детето следва да бъде насочено към някоя от другите форми на обучение, която в максимална степен ще удовлетвори потребностите му.

Описаният модел е само вариант, който би могъл да бъде модифициран спрямо конкретни условия. По-важното е, че това е реален, работещ модел, който намира приложение в практиката и основната му цел е съобразяване с различните възможности и особености на слухово увредените деца. В него специалното училище играе както ролята на самостоятелно учебно заведение, така и би могло да се превърне в мост между специалното обучение и общообразователната среда, като осигурява специалисти, които да обслужват учебния процес в масовото училище. Същевременно слухово-речевите рехабилитатори участват във всички описани форми в по-голяма или по-малка степен, а те също могат да се осигуряват от специалното училище в населените места, където съществуват такива.

След като решението относно образователната среда за конкретното дете е взето, следва да се изготви индивидуален образователен план за него. Индивидуалният план представлява писмен документ, в който се отразява програмата за обучение на съответното дете. Той се подготвя веднага след вземането на решение къде ще се обучава детето. Разработването на индивидуалния план е процес, в който се включват:

- слухово-речеви рехабилитатор/ресурсен учител;
- масовият учител на детето;
- единият или двамата родители;
- детето (в случаите, когато това е уместно и необходимо);
- други специалисти, ако ситуацията налага тяхното участие.

Индивидуалният образователен план включва следните данни:

– Заключение относно регистрираното до момента образователно равнище на детето. Това се отнася до описание на езиковото, моторното и социалното развитие, комуникативните способности, поведението по време на учебната дейност. В това отношение голямо значение има участието на учителя от предучилищното заведение или от подготвителния клас, който е в състояние да предостави по-голямата част от необходимата информация.

– *Краткосрочни и дългосрочни цели за учебната година.* На базата на демонстрираното за момента равнище на развитие на детето се определят целите, които ще се следват в седмиците и месеците след началото на учебната година, а на базата на тях се формулират очакваните резултати в края на учебната година. Освен спецификата, свързана с учебното съдържание по различните предмети, се включват и: усъвършенстването на произношение-

то, развитието на разгърнатата реч в писмена и устна форма, нарастването на комуникацията между детето и неговите съученици.

– *Осигуряване на специализирана помощ, на технически и дидактични средства.* Това предполага определяне на консултациите на ресурсния учител и интензивността на слухово-речевата рехабилитация. Също така се предлагат най-ефективните пътища за звукоусилване в рамките на класната стая, както и начините за оптимизиране на акустичната среда. Желателно е на този етап да се потърси мнението и на аудиолог. Важно значение има и осигуряването на помощни средства, които улесняват слухово увреденото дете при възприемането на учебния материал.

– *Очертаване на рамките на интеграцията на детето с нарушен слух.* В индивидуалния план следва да се определи дали детето ще се включва в класовете на чуващите, по кои предмети и за какъв период от време. Тук от изключително значение е мнението на слухово-речевия рехабилитатор.

– *Определяне на пътищата за констатиране на прогреса по отношение на поставените цели.* Въпреки че масовият учител разполага със собствени критерии за оценка на постиженията на детето, желателно е да се предложат насоки, които да гарантират, че тази оценка ще бъде формирана на базата на адекватна за комуникативните способности на детето проверка.

Проблемите, пред които е изправено специалното образование в настоящия момент, не са малко и са сериозни. От изключително значение е те да не бъдат решавани набързо, без необходимото внимание и време. Ясно е, че *специалното училище* ще трябва да претърпи промени, но не по отношение на своя статут и контингент, а по отношение на своите функции, които следва да се увеличат. В специалното учебно заведение децата с увреден слух не само се обучават по адекватни програми и се рехабилитират, но и активно се интегрират в средата на чуващите си връстници. От своя страна, специалното училище осигурява специалисти, които да администрат и подпомагат различните форми на интегрирано обучение. По такъв начин специалното образование не само че не губи своето значение, а разширява полето си на дейност.

Във връзка с описаното по-горе могат да се направят *следните предложения* за промени в образователната система, които ще повишат качеството на резултатите на децата с увреден слух:

1. Прилагане на диференциран подход в обучението на децата с увреден слух – предлагане на алтернативни програми, които могат да удовлетворят потребностите на децата с увреден слух, които се обучават в специалното училище.
2. Осигуряване на достатъчно програмно време за затвърждаване на учебния материал от децата с увреден слух, обучавани в масовото училище.
3. Въвеждане на жестовата и дактилната реч като официални помощни средства в процеса на обучение на децата с увреден слух в специалното училище.
4. Създаване на условия за развиващо обучение на слухово увредените деца.

5. Осигуряване на качествено професионално обучение, което да предлага реални перспективи за реализация на хората с увреден слух.
6. Прецизиране на избора на образователна среда за децата с увреден слух.
7. Намаляване на бройката на децата в паралелките на специалното училище.

ЛИТЕРАТУРА

- Зыкова, С., Зыкова, А., (2002) *Методика предметно-практического обучения в школе для глухих детей*. Москва.
- Levine, E., (1974). Psychological tests and practices with the deaf. *Volta Review*, 76.
- Northcott, W. (1978). *The hearing impaired child in a regular classroom*. Waschington,DC.
- Sanders, D. A. (1993). *Management of hearing handicap*. New Jersey.
- Sullivan, P., Vernon, M. (1979). *Psychological assessment of hearing impaired children*. Baltimore: University Park Press.

REFERENCES

- Zaykova, S., Zaykova, A., (2002). *Metodika predmetno-prakticheskogo obucheniya v shkole dlya gluhih detey*. Moskva.
- Levine, E., (1974). Psychological tests and practices with the deaf. *Volta Review*, 76.
- Northcott, W., (1978). *The hearing impaired child in a regular classroom*. Waschington,DC.
- Sanders ,D. A. (1993). *Management of hearing handicap*. New Jersey.
- Sullivan, P., Vernon, M. (1979). *Psychological assessment of hearing impaired children*. Baltimore: University Park Press.

PRESENT TENDENCIES IN SPECIOAL EDUCATION FOR CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Abstract. The paper stresses on the need for improvements in special education for children with hearing impairments. Also, the educational problems of students with hearing disabilities are presented.

✉ **Dr. Neda Balkanska, Assoc. Prof.**
University of Sofia
Sofia, Bulgaria
E-mail: n.balkanska@abv.bg